

UOT: 821(100)

Yeganə Abdullayeva*

UİLYAM QOLDINQ YARADICILIĞINDA İNGİLİS FƏLSƏFİ ROMAN ƏNƏNƏLƏRİNİN “AÇIQ ƏSƏR”LƏ SİMBİOZU

Xülasə

Məqalədə modernist romanla ilk dəfə təzad təşkil edən Britaniya postmodernist romanı və onların qarşılıqlı əlaqəsi tədqiq edilir. Ədəbiyyatşünaslıq postmodern romanları realizm problemləri vasitəsilə araşdırsa da, onun digər ədəbi və bədii sistemlərlə qarşılıqlı əlaqəsi heç vaxt öyrənilməmişdir. Postmodernizmin özündən əvvəlki ədəbi sistemlərlə münasibətini nəzərə alaraq, məqalədə ingilis romanının ilk mərhələlərində baş verən dəyişikliklərə aydınlıq gətirilir, postmodernist romanın yaranması üçün ilkin şərtlər araşdırılır. Bu baxımdan, yaradıcılığın realizm, modernizm və postmodernizmin estetik prinsiplərinə əsaslanan ingilis yazıçısı Uilyam Qoldinqin romanları təhlil edilmişdir.

Açar sözlər: Uilyam Qoldinq, fəlsəfi roman, ənənə, yaradıcılıq

Giriş. Postmodernist ədəbiyyat, bir qayda olaraq, çətin müəyyən olunan hadisədir və özündə birmənalı əlamətləri və ya mənalı daşır. Onu digər üslublar kimi, özündən əvvəl gələn bədii sistemlərin estetikası və üslubları ilə müqayisədə təsvir etmək mümkündür. Modernistlərin xaotik dünyada məna axtarışlarını inkar edən postmodernist roman müəllifləri oyun formasında məna anlayışının özünə istehza edir, onu şübhə altına alır, romanlarında bu axtarışları parodiya edirlər. Postmodernist nəsrdə təsadüflər vacib sayılır, burada özünəistehza, böyük mənada istehza müəllif nüfuzunu şübhə altına alır.

Britaniya postmodernist ədəbiyyatının yaranmasının dəqiq tarixi məlum olmasa da, müəyyən mənada onun yaranması nəinki modernizm qarşı olmuş, eyni zamanda modernizmlə əlaqəli və onun davamı kimi meydana gəlmişdir. Məlumdur ki, ədəbiyyatşünaslıqda postmodernizmi modernizmə reaksiya kimi qeyd edənlər də var. M.Perniola “İncəsənət və onun kölgəsi” əsərində İ.Hassanın konsepsiyasına əsaslanaraq bu haqda yazır: “Postmodernizm, eyni zamanda modernizmin davamının və ortadan qaldırılmasının zəruriliyini iddia edir. Bu, postmodernizmin ilk nəzəriyyəçilərindən olan İhab Hassan tərəfindən təqdim olunmuş həm moder-

nizmin aparıcı anlayışları, həm də postmodernizmə uyğun anlayışların yer aldığı məşhur iki sütunlu cədvəle uyğun təhlildir” [1, s.18].

Müharibədən sonrakı Britaniya ədəbiyyatı, xüsusilə, roman yaradıcılığında ekzistensializm fəlsəfəsi ilə bağlı idi və bu dövr roman yaradıcılığında U.Qoldinq, M.Spark və C.Faulz romanları, deyək ki, fransız ekzistensialist romanları kimi “təmiz şəkildə” görünmürdü. Britaniya ekzistensial romanları modernist paradiqlər kontekstində daha dərin, yalnız “oyun” elementi ilə deyil, ekzistensial absurda söykənən problemlər qaldırırdı. Britaniya postmodernist nəsrinə daha çox fəlsəfi nəsrin ənənələri ilə bağlı idi və buna görə də, postmodernizmin elementlərinin sintezindən yeni, fərqli romanlar yarandı. Bu sıraya U.Qoldinqin romanlarını aid etmək olar. Milli ədəbi ənənələrə söykənən bu illərdə yaranmaqda olan Britaniya postmodernist nəsrinə realizm və modernizm kimi bədii sistemlərlə əlaqəli idi. Məhz bu baxımdan Britaniya postmodernist nəsrinin erkən mərhələsini əhatə edən U.Qoldinqin, M.Sparkın və C.Faulzun romanları müxtəlif bədii sistemlərin qarşılıqlı əlaqəsində öyrənilməlidir.

U.Qoldinqin intellektual romanlarında özünəməxsus işarə sistemi, mədəni kodları əhatə edən fəlsəfi meyillər birləşir. Belə romanların

* Azərbaycan Dillər Universiteti. Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru. E-mail: y.abdullayeva68@gmail.com

strukturu, daxili əlaqəsi bir neçə ədəbi sistemlərlə əlaqədə olub, yazıcının roman dünyasını müəyyən edir. U.Qoldinqin romanları onun fəlsəfi-estetik görüşləriylə mətnin bədii strukturunun bütün elementlərinin vahid birliyidir. Bu vacib şərt yazıcının müxtəlif bədii sistemlərin priyomlarından faydalanmasına xidmət edir və onun roman dünyasını təşkil edir.

“Milçəklər kralı” (“Lord of the Flies”, 1954), “Varislər” (“The Inheritors”, 1955), “Pinçer Martin” (“Pincher Martin”, 1956), “Şpil” (“The Spire”, 1964), “Piramida” (“The Pyramid”, 1967), “Görünən qaranlıq” (“Darkness Visible”, 1979), dəniz trilogiyası “Keçid ayinləri” (“Rites of Passage”, 1980–1989), “Kağız adamlar” (“The Paper Men”, 1984), “İkili dil” (“Double Tongue”, 1993) romanlarının müəllifi U.Qoldinq ədəbi şöhrəti “Milçəklər kralı” romanı gətirmişdir. D.Defonun “Robinzon Kruzo” romanının süjetindən arxetip kimi istifadə edən yazıçı maarifçiliyin insan konsepsiyasına istehza edir, onu parodiya edir. D.Defoda tanrıya inam və zəhmətə qatlaşmaq sakit və rahat həyat bəxş edirdisə, U.Qoldinqdə uşaqlar ilk görünüşdə gözəçarpan məsumluq və ya ingilis məktəblərində aldıkları qüsursuz davranışlar belə, “xilas edə bilmir”. Maarifçiliyin təmiz insanın şəxsiyyətinin formalaşmasında elmə və təhsilə verdiyi dəyər kimi anlayışlar U.Qoldinqin “Milçəklər kralı” romanında istehzaya məruz qalır, maarifçiliyin ideyası ələ salınır. Yazıçı həyatın keşməkeşlərinə məruz qalan və bunun əsasında mənfi keyfiyyətlər qazanan insanı deyil, təhsilli və tərbiyəli, “məsum” məktəbliləri təsvir edir. Onlar hələ cəmiyyətə atılmış “böyük”lər kimi “alçaq” və “günahlı” deyillər. Tədrisən məlum olur ki, insanlar məsum doğulmur və onların hər birində “vəhşi” və sivil insan “yerləşir”. Uşaqların belə keyfiyyətləri onların tərbiyələri və təhsilləri ilə bağlı deyil. U.Qoldinqin realistikinə təsvir etdiyi belə yanaşma XX əsrdə baş verən mənəvi böhranla əlaqəli idi. Yazıçı uydurma və reallığın sərhədlərində mənəvi böhrana məruz qalan müasir insanı təsvir edir, klassik realist təhkiyə üsulundan imtina edib, yeni üslubi elementlər tətbiq etməklə, yeni roman yarada bilmişdir. Başqa sözlə, yazıçı fəlsəfi roman ənənəsi ilə postmo-

dernist elementlərin istifadəsi olan “eksperimental”, “ekzistensial”, “realist” roman tiplərinin sintezini yaradır.

Ədəbi tənqid U.Qoldinqin yaradıcılığının erkən dövründə baş verən yeni meyilləri nəzərə almadan, onun əsərlərini piriçə janrı kontekstində öyrənir və bu, indi də davam etməkdədir. Halbuki U.Qoldinqin üslubuna xas olan “bənzərsizlik” onun yaradıcılığının ilk dövrlərindən özünü büruzə vermiş, ədəbi tənqidin gözündən yayınmışdır. Məhz “açıq əsər” kontekstindən faydalanan yazıcının romanları çoxmənalı interpretasiyalara və açıq mətnə uyğun yazılmışdır.

Oxucu amili U.Qoldinqin yaradıcılığının əsas problemlərindən idi və o, bununla bağlı romanlarını piriçəvari yazır, alleqoriya və simvollarından istifadə edirdi. “Milçəklər kralı” romanı özündə antiutopiya, piriçə, ekzistensial və realist roman elementləri ilə yanaşı, postmodernizmin estetik prinsiplərindən yararlanmasıyla da maraqlıdır. Əsər U.Qoldinqin öz sözləri ilə deyilsə, R.M.Ballantaynın “Mərcaan adası” (“The Coral Island”, 1858) romanına kinayə kimi nəzərdə tutulmuşdur. Lakin eyni zamanda roman özündə insan mahiyyətinin dərinliyindəki dini görüşlərdən gələn ilkin günah hissini alleqoriyasıdır.

Kimsəsiz adaya düşən uşaqların ekzistensial xarakteri üzə çıxır və onlar öz mövcudluqlarını “azad” edir, başqa sözlə, sivilizasiyanın “tutub saxladığı” öz real kimliklərini göstərirlər. Belə vəziyyətdə onlar qəbul olunmuş normalara uyğunlaşmağa və “oyanmağa” məcbur deyillər. Sivilizasiyadan kənar düşən uşaqlar “sərhəd situasiyası”nda “özlərinə “çevrilir”, vəhşilər kimi yoldaşlarını öldürür, sonda isə adanı yandırirlər.

Göründüyü kimi, “Milçəklər kralı” romanı postmodernizmin bədii paradixmalarını özündə daşıyan, forma və məzmun baxımından özündən əvvəl mövcud olan əsərlərə parodiya, müəllif istehzasını daşıyan realizmin və postmodernizmin estetik prinsiplərinin qarşılıqlı əlaqəsindən yaranmış bədii mətn nümunəsidir. Yazıçı özü də romanı haqqında kinayəli tərzdə yazırdı: “Mənim kitabım freydist təhlillə yanaşı, Yunqun nöqtəyi-nəzərindən neofreydist təh-

lilə, protestant mövqeyində Roma-katolik şərhləriylə məmnunluqla qarşılandı, nonkonformizlə şübhələr doğurdu, elmi humanizmin gerçək olmayan izahıyla, marksistlərin və hegelçilərin dialektikasının predmetinə də çevrildi” [2, s.24]. U.Qoldinqin istehzalılı sərhəti romana müxtəlif yanaşmalara işarə etsə də, bir həqiqət də var ki, romanın mətni mürəkkəb struktura malikdir və postmodernizmin “açıq əsər” konsepsiyasına uyğun gəlir. Məhz “açıq əsər” anlayışı ona sonsuz sayda yanaşmaları göstərir, müxtəlif oxucu və şərhçi auditoriyasını təmin edir. Bu haqda U.Qoldinqin romanlarının mifopoetikasını tədqiq edən Y.Şanina tam haqlı olaraq yazır: “Ənənəvi ədəbi süjetlərlə polemik atmosfer finalın xüsusi poetikasını meydana çıxarır ki, bu hal ədəbi reminissensiyaların mifoloji süjetlərlə kinayəli bağlılığına yönəlir. Qoldinqin romanlarının “məntiqsiz”, “süni”, “oyun” finalı oxucuya hazır cavablar vermir” [3, s.7]. Qoldinqin “hazır cavablar” “Milçəklər kralı” romanı “açıq sonluq” kimi də dəyərləndirilə bilər.

Bibliya motivlərindən reminissensiyaya və allüziyalardan faydalanma yazıcının fəlsəfi-estetik konsepsiyasına xidmət edir. Əsərin janrı bir neçə ədəbi istiqamətlərin – bədii sistemlərin sintezidir. Romanın birinci qatı kütləvi oxucu üçün nəzərdə tutulan R.M.Ballantaynın “Mərcaan adası” romanına parodiyadırsa, alt qatı Bibliya motivlərinin interpretasiyası, onlara allüziya, intellektual oxucu üçün nəzərdə tutulan oxu effektidir.

Yetkin Britaniya postmodernist romanının əsasına çevriləcək – ədəbi ənənə və fəlsəfi romanla bağlılıq kimi keyfiyyətlər ilk dəfə U.Qoldinqin yaradıcılığında özünü büruzə vermiş, yazıcının roman dünyasını müəyyən etmişdir. Bütün deyilənləri əsas götürərək qeyd etmək olar ki, Britaniya postmodernist romanının erkən mərhələsini təşkil edən U.Qoldinqin yaradıcılığı fəlsəfəyə və ədəbi ənənəyə söykənən, postmodernizmin estetik prinsiplərini özündə daşıyan mətnlərdir.

Bu yanaşmanı onun “Şpil” romanına da tətbiq etmək olar. Allüziya və parodiya üzərində qurulan, mənəvi-ruhani, insani dəyərlərin “itirilməsi” nəticəsində əldə etdiyi “yeni” keyfiyyətləri ilə üz-üzə qalan rahib obrazı müəllifin

istehzasına məruz qalır. Tanrıya ucalmaq, “müqəddəs” olmaq arzusu ilə alışıb-yanan rahib Coslin obrazı müəllif tərəfindən istehza obyektinə çevrilir. Bununla bağlı, tənqidçi D.Yefimova yazır: “Qoldinqin istehzalılı eyni İncilin motiv və iqtibasları səviyyəsində implisit şəkildə verilir. Əhdi Ətiqin İbrahim qurbanı haqqında süjetindən göndərmələr, qəhrəmanın söylədiyi Davud məzmunundan iqtibaslar, Həbilin öncəgörmələri, İncil kəlamlarının perefrazları qəhrəmanların hərəkətləri ilə qarşılaşdırılır, Coslinin obrazında təcəssüm edən ibadət və dualara parodiya – həddən artıq tələbbürlü rahibi ələ salır, ona istehza edilir” [4, s.11].

“Şpil” romanı Tomas Karleylin “İndi və əvvəl”, Henrix İbsenin “İnşaətçı Solnes” və “Brand”, Tomas Sternz Eliotun “Qaya” və Robert Brauninqin “Yepiskop özünü Müqəddəs Prakseda kilsəsində türbə sifariş edir” şeirinə allüziyadır. Reallıqla uydurmanın vəhdətindən yaranan “Şpil” romanının qəhrəmanı rahib Coslin ona gələn növbəti “görmə”lərinə əsaslanaraq dörd yüz fut hündürlüyündə şpil-kilsə qülləsi tikməyi qərara alır, təbiət, məntiq və inşaat qanunlarını nəzərə almadan, tanrı sevgisinə güvənərək tikintiyə başlayır. U.Qoldinqin təhkiyə strukturu romanda mürəkkəbliyi və əks fikirlərin qarışıqlığı ilə seziilir. Romanın çoxsaylı və çoxmənalı simvol və alleqoriyaları da onun mürəkkəb strukturundan xəbər verir.

İnsanın subyektiv istəkləri ilə fəaliyyətinin obyektiv nəticəsi arasındakı qarşıdurma “Şpil” romanında həqiqət anlayışına cavab axtarır. Həqiqətin reallıqla mifin qarışmasından hasil olması oxucunun təsəvvüründə dərin təbəddülatlar yaradır. Romanın təhkiyə strukturu kifayət dərəcədə mürəkkəb və qalızdır, bu da, onun daxilində olan mürəkkəb məsələlərin həlli mexanizminə uyğun gəlir. Əsərin qəhrəmanı təbiət qanunlarını nəzərə almadan öz istəyini əyniləşdirmək istəyir. Bu hərəkətinə yerinə yetirərkən o, həyatı məntiqin bütün mətləblərini bir kənara atır və nəticədə, bədii gerçəkliyin təsvirində xeyli dərəcədə allüziyalara meydan açılır. Coslinin manikal mübtədallığı və günah hissi nəticədə, onu reallıq ölçüsündən tam kənarlaşdırır və bir insan kimi “pozulmasına” gətirib çıxarır. Leksik anlamda şpil təkcə kilsə qülləsinə

ifadə etmir, eyni zamanda “dolamaçarx” anlamını da bildirir, belə ki, reallığın tamamilə itirilməsi insan ruhunda sonsuz fantaziyalara yol açır və o, gəmilərdə lövbəri qaldırmağa yardımçı olan dolamaçarx kimi yerində, eyni nöqtədə fırlanmağa məhkum olur. Tədqiqatçıların böyük əksəriyyəti bu romanın struktur bazasında simvolları istifadə edildiyini, romanın simvol üzərində qurulduğunu təsdiq edirlər. Ancaq məsələ təkcə bunda deyil, çünki simvollar, mütaliə zamanı adi baxışla da hiss edilir. Romanda məkan və zamanın kəşifdiyi konstruksiya – xronotop elə seçilmişdir ki, hər şey baş keşiş Coslinin baxışlarından keçir. Roman üçüncü şəxsin dilindən nəql edilərsə də, bütün mənzərəni məhz Coslinin baxışları vasitəsilə görürük. Zaman seqmentinə gəlincə isə, demək lazımdır ki, Coslin üçün zamanın olub-olmamasının elə bir fərqi yoxdur. O, gördüyü işin, reallaşdırmaq istədiyi arzusunun müqəddəsliyinə o qədər aludə olub ki, işə başlayandan nə qədər vaxtın keçdiyinin fərqi yoxdur.

“Şpil” in personajları təkcə insan obrazları deyil, kilsə və orada tikilən şpil-kilsə qülləsidir. Kilsə və qüllə tədrisən tanrı evinin baş keşişi Coslin obrazı ilə vəhdət təşkil edir və onun qəlb dünyasının əksinə çevrilir, onun taleyini daşıyır. Tanrı evi – kilsə canlı orqanizm kimi insan obrazında təcəssüm etdirilir, onun həyatını yaşayır. Katolik rahibin insani istəkləri, daxili dünyasındakı kaos kilsə “həyatına”, onu əhatə edən insanlara sirayət edir. Yerdəyişmə nəticəsində kilsənin xarici görünüşü ilə birgə mənəvi-ruhani həyata təsiri də dəyişir, mənəvi dəyərlərini itirmiş insanların “vəhşiliyini” üzə çıxarır.

Sadələvh oxucu üçün nəzərdə tutulan kilsə və onun qülləsi gəmi və onun dirəyi ilə müqayisə edilərsə, yazıçı daha dərin mənada Britaniyanın keçmişinə, qüdrətinə istehza ilə yanaşır, gücdən düşmüş dəniz dövlətinə ehyam vurur. Şpil-qüllə gerçəkliyə söykənməyən yüksək idealların itirilməsi mənasını kəsb edir.

U.Qoldinqin fəlsəfi roman ənənəsinə sadıq qalması, lakin eyni zamanda yeni üslubi yanaşmaları Britaniya romanına yeni nəfəs gətirdi. Məhz bu cəhət onun romanlarını indiyə qədər mövcud olan Britaniya romanlarından fərqləndirir. İlahi idealın, aydınlığın, əmin-amanlı-

ğın monumenti kimi düşünülməklə kilsə qülləsi insan tərəfindən inşa edilərkən öz ambivalentliyi ni itirir, ölməz məhkum insanın istəklərinin simvoluna çevrilir.

Y.Lebedevanın U.Qoldinq haqqında gəlmiş qənaət də maraqlıdır: “Bütün kitablarında fəlsəfi meyillərlə bağlı olan Qoldinqdə vəziyyət mürəkkəbdir: o, özündə hər hansı bir fəlsəfi görüşlərin tərəfdarı olması fikrini təkzib edir və hər hansı bir görüşlər sistemini qəbul etmir. Uzun illərdən sonra, artıq bizim günümüzdə onu biri-birinə bənzəməyən ingilis fəlsəfi romanının görkəmli nümayəndələri ilə bir sırada qəbul etmək olar. Onların hər birinin müxtəlif düşüncə tərzini, müxtəlif tip yaradıcılığını mövcuddur, onları müxtəlif problemlər cəlb edir və onların mövzu dairəsi də müxtəlifdir” [5].

Yazıçının 1967-ci ildə yazdığı “Piramida” romanını U.Qoldinq yaradıcılığında yeni mərhələ, məişətin satirik və kinayəli təsvirini canlandıraraq, ingilis əyalətlərinin dəyər prizmalarının əksi kimi qiymətləndirmək olar. İngilis cəmiyyətinin ironik-satirik təsvirində yazıçı yeni üslub qarışığına müraciət edir. Satiranın, istehzanın hədəfinə çevrilən “Piramida” personajları məhz yeni U.Qoldinq üslubundan xəbər verir. Bu üslub yazıçının sonrakı yaradıcılığına təsir edəcək dərəcədə fərqli idi və məhz “Görünən qaranlıq” romanının strukturunda özünü daha parlaq və ifadəli şəkildə göstərdi.

“Görünən qaranlıq” romanında yazıçı oxucu ilə oynayır, onu incə intellektual oyuna “çəkir”. Əsər pritça janrı ilə ekzistensial absurda söykənən romanın motivlərinə əsaslanan, realizmin və “magik realizmin” problemlərini birləşdirən psixoloji romana parodiyadır. Yazıçı keçən əsrin 60-cı illərində mövcud olan bir çox fəlsəfi və ədəbi “ideya”ları özünəməxsus şəkildə birləşdirir.

“Görünən qaranlıq” romanının adı Con Miltonun “İtirilmiş cənnət” poemasının “No light, but rather darkness visible” ifadəsinə allüziyadır. Romanda xeyir və şər arasındakı əbədi mübarizə, mənəvi dəyərlərlə insani istəklər arasında baş verən qarşıdurma əks olunur. Reallıq və uydurmanın sərhədlərində yaranan əsər bir çox tənqidçilər tərəfindən yazıçının ən mürəkkəb əsəri kimi təhlil edilmişdir.

Mürəkkəb struktura malik roman üç hissədən ibarət olub, biri-birilə əlaqəsi olmayan iki qəhrəmanın həyat fəlsəfəsindən bəhs edir. Birinci hissə İkinci Dünya müharibəsi dövründə Londonun bombalanması nəticəsində yarıdan çox yanan Metti adlı oğlanın hekayəsidir. Yarıqların nəticəsində eybəcər hala düşən Mettini dövlət himayə edir və katolik məktəbinə yerləşdirir. Vücudunun eybəcərliliyi məktəblilərin ondan “qorxması”, uzaqlaşması ilə nəticələnərsə də, Metti mənən “sınırmır”, daxili gözəlliyini, insani dəyərləri itirmir. Sonsuz mərhəməti və xeyirxahlığı, böyüdükcə onda “müqəddəs” obrazı yaranır. Mettinin daxili dünyasının sirli və fantastik hadisələrlə təsviri mistik ələmlə real dünyanın külğəşməsi fonunda göstərilir. Özünə qapalı Metti insanlardan təcrid olur və tədrisən ruhlarla təmasa girir. Nurlu ruhlar aləmi ilə yaxınlıq onu yeni missiyaya – insanlığa xidmət etməyə sövq edir.

Romanın ikinci hissəsi əkiz bacılar Toni və Sofidən bəhs edir. Onların tarixəsi Sofi tərəfindən nəql edilir və hadisələr uşaqlıq dövrünün təsviri ilə başlayıb yetkin yaşlardakı hadisələrlə bağlanır. Gözəlliyi ilə hamını heyran edən Sofi mənən “zülmet”dədir. Şərin simvolu olan zülmet onun mənəvi dünyasını əks etdirir. Var-dövlət hərisliyi onu cinayətə sövq edir və o, məktəbli qızın qaçırılması planını həyata keçirir.

“Eybəcər” Mettinin isə həyatda məqsədi ona müqəddəs ruhların tövsiyə etdikləri əməllər olur. Mistik elementlərlə bol olan “Görünən qaranlıq” romanı Mettinin gah dəli olmasına işarə edir, gah da, onun gerçək hadisələrə müdaxilə etməsi kimi təsvir edilir. Oxucu gözləntisi ilə oynayan yazıçı reallıqla uydurmanın sərhədində baş verən hadisələrin həqiqətdə olub-olmamasına aydınlıq gətirmir. Mettiyə hansısa uşağı qorumaq missiyası verilir və iki biri-birilə əlaqəsi olmayan hissələr birləşir, Sofinin qaçırıldığı uşağın Metti tərəfindən xilas ilə bağlanır.

Biri-birindən fərqlənən hər iki hissəni insani böhranın yaratdığı “ağlasığılmaz” hadisələr – Mettinin “əldə etdiyi” görünüşü ilə daxili aləmi arasındakı keçilməzlik, Sofinin gözəlliyi ilə mənəvi deqradasiyası tərs mütənəsblik yaradır. Miltonun “İtirilmiş cənnət” poemasındakı “İşıq öləziyir, qaranlıqsa daha aydın görünür” –

ifadəsi romanın məna yükünə aydınlıq gətirir. Xeyir və şər in yerdəyişməsi atəş-od simvolunda Mettinin bombanın düşdüyü yerdəki oda-atəşə baxması onu fiziki cəhətdən şikəst edərsə, mənən məhv edə bilmir və əvəzində, Cənnət işığına-nura qovuşdurur. Sofi üçün atəş-od Cəhənnəm oduna döner, insanlararası münasibətlərin yoxluğuna, mənəvi böhrana gətirir.

U.Qoldinq romanlarında ingilis fəlsəfi roman ənənəsinin “açıq əsər”lə simbiozu problemi belə nəticəyə gəlməyə əsas verir ki, yazıçının erkən yaradıcılığı Britaniya ədəbi-bədii həyatında baş verən yeni meyillərlə əlaqədə inkişaf etmiş, yeni yaranan fəlsəfi-estetik cərəyanların element və ələmlərindən, o cümlədən ədəbi priyomlarından faydalanmışdır. Britaniya ədəbi mühitində baş verən yeniliklər U.Qoldinq yaradıcılığından da yan keçməmişdir. Buna görə də, yazıçının romanlarına postmodernist yazı prinsiplərindən qaynaqlanan “açıq əsər” kontekstində baxılmalıdır. Məhz U.Ekonun “çoxmənalılıq və interpretasiyalara açıq olan mətni” nəzərdə tutan “açıq əsər” konsepsiyasını U.Qoldinqin romanlarına şamil etmək olar. Yazıçının romanlarında bu xüsusiyyəti qeyd edən Niderland tədqiqatçısı D.Fokkema “Postmodernizmə yaxınlaşma” əsərində yazır: “Öz əsərlərində Qoldinq tez-tez “oxucunun payını” tələb edir (bu özü də bir postmodernist fərziyyədir)” [6, s.141]. “Oxucu payı” “açıq əsər” konsepsiyasının nəzərdə tutduğu oxucu “gözləntisi”nə yönəlmiş fikri ifadə edir və onun sinonimi kimi anlaşılmalıdır.

Nəticə. U.Ekonun təbiri ilə desək, o əsəri açıq hesab etmək olar ki, müxtəlif interpretasiyalar üçün imkan yaratsın, qeyri-müəyyənliyə malik olsun və mətnin oxunuşunda oxucu bir neçə oxu prosesinə qoşulsun. Başqa sözlə desək, “belə əsər hər hansı bir struktur olub, müxtəlif qarşılıqlı əlaqəyə girən elementlər “birliyi-dir” [7, s.171-172]. U.Qoldinqin postmodernist yazı priyomları olan fraqmentarlıq, təhkiyənin istehzalı təsviri, parodiyalardan istifadə etmə, reminissensiya və allüziyalardan faydalanma fəlsəfi və ədəbi diskurslar kontekstində yeni romanın yaranmasından, romanlarının çoxmənalı oxunuşu isə onların “açıq əsər” tipinə aidliyindən xəbər verir.

ƏDƏBİYYAT

1. Permiola M. Art and its Shadow. A& C Black, 2004.
2. Golding W. A Moving Target. London, 1982.
3. Шанина Ю.А. Мифопозитика романов У.Голдинга. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата филологических наук. 2007.
4. Ефимова Д.А. Библиейские мотивы и образы в романах У.Голдинга "Повелитель мух" и "Шпиль". Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата филологических наук. Санкт-Петербург. 2009.
5. Лебедева Ю.А. Уильям Голдинг. Все о человеке. <http://www.xserver.ru/user/ugvoc/3.shtml>
6. Fokkema D.W., Bertens H. Approaching Postmodernism: Papers Presented at a Workshop on Postmodernism. University of Utrecht. John Benjamin Publishing. 1986.
7. Эко У. Открытое произведение: Форма и неопределенность в современной поэтике: Пер. с итал. СПб.: Академический проект, 2004.

**THE SYMBIOSIS OF THE TRADITIONS OF THE ENGLISH PHILOSOPHICAL NOVEL
WITH AN "OPEN NOVEL" IN THE FICTION OF WILLIAM GOLDING**

Summary

The paper deals with the study of the British postmodernist novel, which was first contrasted to the modernist novel and then investigated interrelation as its continuation. While literary criticism has attempted to explore postmodern novels through the problems of realism, they have never been studied in interrelation with other literary and artistic systems. Taking into account the attitude of postmodernism to the literary systems that preceded it, the paper introduces clarity to the changes that occurred in the early stages of the British novel, studies prerequisites and conditions for the formation of the postmodernist novel. In this regard, the novels of the British writer William Golding, whose creative method has been based on the aesthetic principles of realism, modernism and postmodernism, has been analyzed.

Key words: William Golding, philosophical novel, tradition, creativity

**СИМБИОЗ ТРАДИЦИЙ АНГЛИЙСКОГО ФИЛОСОФСКОГО РОМАНА
С «ОТКРЫТЫМ РОМАНОМ» В ТВОРЧЕСТВЕ УИЛЬЯМА ГОЛДИНГА**

Резюме

Британский постмодернистский роман, как правило, то противопоставлялся модернистскому роману, то изучался во взаимосвязи с ним, как его продолжение. В то время как литературная критика пыталась исследовать постмодернистские романы через проблемы реализма, они никогда не изучались во взаимосвязи с другими литературно-художественными системами. Принимая во внимание отношение постмодернизма к предшествовавшим ему литературным системам, в рамках статьи привносится ясность в изменения, произошедшие на ранних этапах британского романа, изучаются предпосылки и условия формирования постмодернистского романа. В связи с этим анализируются романы британского писателя Уильяма Голдинга, чей творческий метод опирается на эстетические принципы реализма, модернизма и постмодернизма, даются комментарии, охватывающие круг проблем данной статьи.

Ключевые слова: Уильям Голдинг, философский роман, традиция, творчество